

ДОЦ. Д-Р КРСТЕ ШАЈНОСКИ
АСИСТЕНТ М-Р ВЛАТКО ПАЧЕШКОСКИ

„Економски факултет“ - Штип

ПРОЦЕСОТ НА ЕКОНОМСКА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ПРЕД И ПО ГЛОБАЛНАТА КРИЗА

Апстракт

Развојот на процесот на економска глобализација зависи од условите во кои се одвива, при што од клучно значење, покрај слободата на движење на стоките и услугите, на капиталот и работната сила, се и монетарните услови. Од нив, во суштина, зависи дали процесот на глобализација ќе се развива во согласност со потенцијалот на објективните сили кои го генерираат. Факт е дека производните сили и односи делуваат постојано, меѓутоа, резултатите не се секогаш соодветни на нивниот потенцијал.

Оптимални резултати можат да се очекуваат само во услови на непречено дејствување на пазарните законитости во одделните национални економии и во односите меѓу нив, а тоа е можно само доколку постои консеквентен меѓународен монетарен поредок, со глобална валута во неговото средиште. Резултатите се субоптимализираат со функционирањето на национални валути во улога на светска мерка на вредноста, особено со преминувањето на флукуирачки курсеви во интервалутните односи во светот и нивната нестабилност.

Ваквата логика на размислување ја потврдува развојот на светското стопанство во изминатите два века. Интегрираноста на националните економии во глобална достигна највисок степен во периодот на системот на златно важење. За тој период се зборува како за време на прва глобализација, како интегрирање врз рационална меѓународна поделба на трудот. Неа не ја донесе политиката, туку потребата за развој на националните економии, користејќи ги и странските пазари како услов за подинамичен развој.

Процесот на економска глобализација доби друг тек со напуштањето на златно-девизниот стандард и преминувањето на доларски стандард, при флукуирачки курсеви. Процесот продолжи да се одвива и натаму, но со подеми и падови детерминирани од интересите на националните економии чии валути вршат меѓународна улога. Финалето е избувнување на глобална финансиска

и економска криза, а повеќе годишните тешкотии за излез од рецесијата само потврдуваат дека за непречено продолжување на процесот на глобализација е неопходно воспоставување на глобална валута.

Клучни зборови: глобална валута, златно важење, доларски стандард, меѓународна поделба на трудот, флукуирачки курсеви

THE PROCESS OF ECONOMIC GLOBALIZATION BEFORE AND AFTER THE GLOBAL CRISIS

Abstract

The development of the process of economic globalization depends upon the conditions under which it takes place, where besides the freedom of movement of goods and services, of capital and labour force, the monetary conditions are of great importance as well. In fact, it depends upon them whether the process of globalization is going to develop itself in accordance with the potential of objective forces that are generating it. It is a fact that the forces and relations of production act constantly, but the results are not always adequate to their potential.

Optimal results can be expected only in conditions of free action of the market regularities within the individual national economies and the relations between them, and that is possible only if there is a consequent international monetary system, with a global currency in its centre. The results sub-optimize themselves with the functioning of the national currencies in the role of world value measure, especially with the changing of the fluctuating rates into inter-currency relations across the world and their instability.

Such logic of reasoning is confirmed by the development of the world economy in the past two centuries. The integration of national economies into global ones has reached the highest level during the period of the system of gold standard. That period is said to be a period of the first globalization, of integration upon the rational international division of labour. It was not brought by the policy, but by the need of development of the national economies, using the foreign markets as a condition for a more dynamic development.

The process of economic globalization has received another flow with the abandonment of the gold - exchange standard and its change into dollar standard, upon fluctuating rates. The process continued to take place onwards, along with ups and downs determined by the interests of the national economies whose

currencies perform an international role. The end is an outbreak of the global financial and economic crisis, whereas the several years of difficulties in finding a way out of the recession only confirm that it is necessary the establishment of a global currency for free continuation of the process of globalization.

Key words: global currency, gold standard, dollar standard, international division of labour, fluctuating rates

1. Вовед

Процесот на економска глобализација, сфатен како процес на интегрирање на националните стопанства во глобално, е објективен историски процес. Неговите почетоци можат да се бараат во моментите кога субјекти од одделни економии имаат потреба да ги преминат државните граници со цел да остварат поголема заработувачка отколку што би оствариле, работејќи само на домашниот пазар. Покрај потребата да купуваат поевтино и да продаваат поскапо и надвор од домашниот пазар, врз развојот на процесот на економска глобализација влијаат и други фактори-транспорт, комуникации, инфромации. Сепак, од клучно значење, покрај слободата на движење на стоките и услугите, на капиталот и работната сила, е начинот на плаќање на трансакциите од една во друга економија.

Подем во развојот на економската глобализација се случува со надминувањето на размената на стока за стока и со еволуцијата на стоковните пари во општ еквивалент на вредностите (златото како пари), во пари со сите нивни функции (мерка на вредноста и мерило на цените, прометно средство, платежно средство, средство за штедење и како светски пари). Тоа е моментот кога производителите од било кој крај на светот рентабилноста на своето производство можат да го калкулираат од аспект на светските потреби и можности. Таквата можност е од интерес и на одделните економии и на глобалното стопанство, бидејќи, во пазарни услови на стопанисување и со глобална валута, се остварува рационално искористување на факторите на производство и се врши рационална меѓународна поделба на трудот. И не е случајно што во периодот на функционирање на системот на златно важење интегрираноста на националните економии во глобална достигна највисок степен. За тој период се зборува како за време на прва глобализација, како интегрирање во услови на рационална меѓународна поделба на трудот. Карактеристично е што таквата глобализација не ја донесе политиката, туку потребата за развој на националните економии, користејќи ги и странските пазари како услов за подинамичен развој.

Процесот на глобализацијата добива друг тек по напуштањето на системот на златно важење во трите вида (gold specie standard, gold bullion standard i gold exchange standard) и по неповолното искуство од односите меѓу двете светски војни, особено поради бројните мерки на затворање на националните стопанства и конкурентски девалвации на националните валути. По Втората светска војна се формираа ММФ, Светска банка и ГАТТ (подоцна СТО) со цел да се продолжи и развива мултилатералноста во економските односи присутна во системот на златно важење, коригирана во согласност со променетите односи во националните економии и во односот на силите меѓу нив. Притоа, правилата на златно девизниот стандард утврдени во Бретон Вудс се коригираат и со едностраното утврдување на доларска цена на златото, со што меѓународниот монетарен систем преминува во систем на златно -доларски стандард. Во 1971 година Американците ја укинуваат конвертибилноста на доларот во злато и преминуваат на систем на флукуирачки курсеви. Меѓународниот монетарен систем се трансформира во систем на доларски стандард, со можност и други силни валути да преземат дел од меѓународната улога на доларот.

Иако, врз основа на делувањето на другите фактори, пред се на техничко-технолошкиот прогрес, се зголемува интегрираноста и меѓузависноста на националните економии, со преминувањето на доларски стандард во меѓународните плаќања доаѓа до редуцирање на мултилатералноста во плаќањата и до проблеми кои произлегуваат од нестабилноста на вредноста на националните валути кои вршат меѓународна улога. Тоа доведе до појава на глобални нерамнотежи, до преземање на протекционистички мерки, до валутни тензии меѓу одделни национални економии, па и до предупредувања од опасност од отпочнување на валутни војни, кои лесно можат да прераснат во трговски војни. Се случи и глобална финансиска и економска криза од која, и националните и светското стопанство, и по 4-5 години, се уште не заздравило за да ја остварат преткризната динамика. Ефектите од форсираната глобализација се редуцираа на ниво од нејзините реални можности.

Бројните проблеми и тешкотиите во надминувањето на стагнантните и рецесивните текови во САД, Еврозоната и Јапонија и појавата на земји во подем, на кои им пречи нивната привилегирана позиција во меѓународните плаќања упатуваат на потребата од изнаоѓање на глобално решение со кое националните економски проблеми не можат да се оправдуваат со потребата за одржување на меѓународната ликвидност затоа што предизвикуваат големи нарушувања во меѓународните економски односи. Не само теоријата, туку и практиката ги покажа дубиозите од таквиот пристап во решавањето на меѓународните плаќања.

Нема сомнение дека процесот на економска глобализација ќе продолжи да се одвива и без пресврт во меѓународните монетарни односи, но со подеми и падови детерминирани од интересите на националните економии чии валути вршат меѓународна улога. Зашто процесот не може да се сопре, меѓутоа, не може ниту да продолжи да се развива во согласност со потенцијалите на објективните сили кои го генерираат. Ним треба да им се создадат услови во кои, од една страна, резултатите од глобалното интегрирање ќе соодветствуваат на потенцијалот на современата техника и технологија, а од друга страна, ќе се овозможи нивен натамошен непречен развој, како трајна основа за непречено интегрирање на националните во глобална економија. А таквите услови можат да се создадат доколку се креира глобална валута.

Процесот на економска глобализација во овој труд ќе го набљудуваме низ еволуцијата на парите, од системот на златно важење, преку функционирањето на Бретонвудскиот меѓународен монетарен систем до денешните односи во меѓународните плаќања во кои доминираат национални или регионални книжни валути, со сите последици што ги предизвикуваат, мотивирани и од решавањето на националните и регионалните проблеми, независно од глобалните.

2. Процесот на глобализација во системот на златно важење

Во периодот на функционирање на системот на златно важење интегрираноста на националните економии во глобална достигна највисок степен. За тој период се зборува како за време на прва глобализација, како интегрирање во услови на рационална меѓународна поделба на трудот. Карактеристично е што таквата глобализација не ја донесе политиката, туку потребата за развој на одделните стопански субјекти и на националните економии како целина, користејќи ги и странските пазари како услов за подинамичен развој. Во тоа пресудна улога одигра механизмот на функционирање на системот на златно важење. Со што овој систем придонесе интегрираноста на националните економии во глобална да достигне највисок степен?

Суштествено е што меѓународното златно важење, кое, иако формално не било паричен систем, фактички функционирало како таков. Како израз на системите на златно важење во одделни земји, меѓународното златно важење -преку врзувањето на секоја одделна валута за ист стандард на вредност и со одржувањето на стабилноста на меѓународниот однос на вредностите на одделни валути- го олеснувало не само меѓународниот платен промет, туку со тоа и меѓународната трговија и меѓународното движење на капиталот, а како последица на тоа се остварувала рационална меѓународна поделба на трудот.

За остварување на поволните ефекти посебно значење му се придава на стоковниот карактер на парите (златото како пари со сите функции), во таа смисла што додека функционираше механизмот на златното важење (и во националните граници на одделни земји и на меѓународно ниво) оптекот на парите бил врзан за едно од природата ограничено добро, т.е. оптекот зависел од вкупната количина на монетарно злато и немало големи опасности од емисија на пари без покрите.

Од голема важност е и одржувањето на стабилни курсеви меѓу националните валути, со оглед на тоа што тоа е еден од главните предуслови за нормално функционирање на светското стопанство, врз рационални пазарни критериуми (курсевите го изразуваат односот на вредноста меѓу одделни валути и златото, врз основа на стапките на ковање). Од практиката на златното важење произлегува значењето на стабилноста на интервалутните курсеви во регулирањето на меѓународните монетарни и економски односи, независно од типот на валутниот стандард.

За доброто функционирање на златното важење од голема важност било и тоа што тоа функционираше во земји и меѓу земји кои биле на приближно ниво на економска развиеност, односно не биле премногу нееднакви во економската развиеност. Тоа значи дека меѓусебните влијанија, во услови на слобода на увоз и извоз на злато односно на слобода на ковање и топење на златото, при фактички фиксни курсеви, не постоела можност некоја од земјите да го изгуби сето свое злато (поради што, денеска би можело да се каже дека не постоела можност едни земји постојано да генерираат суфицити, а други дефицити). Зашто, секоја настојувала со пораст на производството и извозот да го зголеми девизниот потенцијал, но, кога тоа не давало резултати (поради недоволната конкурентност, независно од кои причини), се прибегнувало кон рестриктивна монетарна политика (со дефлаторни ефекти), за да се воспостави рамнотежа во односите со странство. Конкурентски девалвации биле исклучени. Само со зголемување на продуктивноста на трудот и на динамиката на растот се обезбедувала поповолна позиција на странските пазари, а промените во односот на силите се вршеле во полза на попродуктивните економии.

Сите суштествени проблеми во меѓународните економски односи, меѓу двете светски војни, се последица на непостоењето на светски пари, поточно на неможноста да се договори функционирање на механизам на светски пари.

3. Бретонвудскиот систем- обид за воспоставување на мултилатерализација во меѓународните плаќања, како основа за остварување на рационална меѓународна поделба на трудот

Неповолното искуство во меѓународните плаќања во периодот меѓу двете светски војни, изнуди уште во текот на Втората светска војна Сојузниците да ги удрат темелите на една организација која во идниот период на мир ќе овозможи меѓународна соработка на подрачјето на парите, како основа за подинамичен и поурамнотежен развој на националните економии и на глобалното стопанство. За таа цел беа формирани Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) и Светската банка.

Со спогодбите за нивно формирање биле поставени неколку цели:

- 1) Остварување на меѓународна соработка по пат на меѓусебно советување;
- 2) Одржување на стабилни интервалутни курсеви и избегнување на девалвации, заради постигнување на предности на светскиот пазар (тнр. валутен дампинг);
- 3) Воспоставување на мултилатерален систем на плаќање за тековни трансакции меѓу земјите членки и отстранување на девизните ограничувања кои го кочат развојот на меѓународната трговија;
- 4) Помагање на земјите членки, ставајќи им на располагање (под определени услови) странски валути од залихите на Фондот, заради финансирање на привремените дефицити во нивните биланси на плаќање.

Во декларирањето на овие цели се гледа континуитетот и сличноста со некогашното златно важење, но и отстапките кон земјите кои биле посиромашни во злато и монетарни резерви, а сакале меѓународните плаќања да ги организираат врз принципот на мултилатералноста.

Она што на златното важење му беше иманентно (стабилноста на интервалутните курсеви и мултилатералноста), во новиот меѓународен монетарен систем, стануваат цели кои треба да се остваруваат. Притоа, како клучна претпоставка за мултилатерализацијата во меѓународните плаќања било укинувањето на девизните ограничувања кои биле заведени во повеќето земји во периодот меѓу двете светски војни. И бидејќи основачите на ММФ предвидувале дека тие ограничувања во помалку развиените земји не ќе можат веднаш да се укинат, во Спогодбата за ММФ предвиделе преоден период до нивното укинување (чл. 14 од Статутот).

Врз основа на укинување на девизните ограничувања западноевропските земји остварија мултилатерализацијата во плаќањата во 1958 година, кога презедоа обврска за воспоставување **конвертибилност** на домашните валути во злато или во долари конвертибилни во злато. Овде меѓутоа, треба да се има во вид дека тој успех споменатите земји го остварија со дополнителна помош од страна на САД (Маршаловата помош инектирана преку Европската платна унија). Тоа е само уште еден доказ дека за остварувањето на мултилатерализацијата во меѓународните плаќања преку воведувањето конвертибилност на националните валути, не биле определени доволно

средства за да се помогне за да се оствари таков статус на повеќето национални валути, како основа за мултилатерализацијата.

Сличност со златното важење постои и во определбата за одржување на **стабилни интервалутни курсеви**, како основа за средени меѓународни економски односи. Со оглед на значењето, оваа обврска се однесувала дури и за земјите на кои им било допуштено да ги задржат девизните ограничувања, во преодниот период. Сите трансакции се вршеле врз основа на утврдениот паритет. И флукуирачките и многукратните девизни курсеви во принцип биле забранети. Постои, меѓутоа, и разлика. Додека во системот на златното важење курсевите осцилирале меѓу „златните точки“ (фактички биле апсолутно стабилни) со новиот Меѓународен монетарен систем (ММС) била предвидена поголема флексибилност. Еднаш утврдените паритети на земјата членка можеле да се менуваат, но само заради исправување на „фундаменталната неурамнотеженост“ во билансот на плаќањата.

Повоениот развој во значителна мера ги оправда очекувањата, меѓутоа, бенефитите од интегрирањето на националните стопанства преку мултилатерализација на плаќањата не ги почувствуваа сите земји. Најдобро поминаа западно-европските земји, кои успеаја да воспостават конвертибилност на сопствените валути. Стопанствата на Германија и Јапонија се оспособија до степен да му конкурираат на американското стопанство и да генерираат суфицити на тековните сметки од нивните платни биланси. Поради тоа често се случуваа монетарни (девизни) кризи во кои нивните валути апрецираа во однос на доларот. Кај повеќето други земји кои не успеаја да воспостават конвертибилност на сопствените валути јазот во степенот на развиеност се зголеми.

Бретонвудскиот систем добро послужи, без поголеми проблеми, да се премине на доларски стандард, што претставува целосно отстапување од концептот на стоковни пари. Со тоа отпочна практиката меѓународната ликвидност да се задоволува со национални валути, кои не се конвертибилни во злато, туку конвертибилни во други валути, при флукуирачки курсеви, со сите последици врз рационалноста на меѓународната поделба на трудот и врз процесот на глобализацијата.

4. Проблеми на глобализацијата во услови на доларски стандард

Современите проблеми во меѓународните економски односи, јасно покажуваат колку е важно прашањето на парите за развојот на националните и светската економија. Ова, особено, од аспект на тоа дали се тие „стоковни пари“, како репрезенти на стоковните вредности на светското стопанство, или национални валути во функција на светски пари, а, притоа, ги изразуваат само стоковните вредности на националните стопанства чии валути вршат таква функција.

Факт е дека Бретонвудскиот систем на меѓународни плаќања беше договорен како златнодевизен стандард, но, по едностраната одлука за укинување на конвертибилноста на доларот за злато и напуштањето на фиксните курсеви (во 1971 година) се санкционира улогата на доларот како светски пари, но се отвори и можност и други национални валути да вршат таква функција, иако е тоа *contradiction in adjecto*, бидејќи на националните валути им се придава својство кое по својата природа, како национални валути, тие не можат да вршат докрај успешно. Во почетните години од функционирањето на ММФ се создаде илузија дека доларот е вреден колку и златото. Меѓутоа, набрзо се појавија проблемите од противречноста на неговата позиција, што го дезилузираа, но се одржуваше поради меѓународната свест за опасностите од преземање на мерки за укинување на неговата меѓународна улога и немоќта, без согласност со САД, да се креира вистинска светска валута. На барањата за таква разврска се одговори со креирање на специјални права на влечење (СПВ), но нивниот развој беше закржлавен, а идејата за нивно создавање се разводни по укинувањето на конвертибилноста во злато, во полза на националните валути кои вршат меѓународна функција.

Устоличувањето на неколку национални валути во улога на светски пари беше проследено со промени во монетарната политика на земјите. Со таргетирање на цените се настојуваше да се создаде доверба во стабилноста на резервните валути. Со поддршка на Меѓународниот монетарен фонд се форсираше политика на либерализација на економските односи на земјите со странство. И не само за плаќања на тековни трансакции, туку и за капитални, со очекување дека слободното движење на капиталот ќе овозможи подинамичен развој во земјите кои ќе ги либерализираат економските односи со странство. За остварување на таквата цел стотина земји декларираа конвертибилност на нивните валути, иако не беа оспособени фактички да ја одржуваат. Тоа се покажа како погрешно, а го призна и ММФ, укажувајќи дека во поголем број земји сеуште е неопходна соодветна контрола на приливот и одливот на капитал.

Функционирањето на националните валути во функција на светски пари, при флукуирачки курсеви во меѓувалутните односи, овозможи водење на релаксирана монетарна и фискална политика во земјите со резервни валути, со негативни последици и во сопствените земји и во односите со конкурентските економии. Во периодот на форсиран процес на глобализација, на пример, во САД дојде до пораст на нееднаквоста меѓу богатите и сиромашните, до намалување на штедењето и пораст на долговите на населението, до создавање на „балони“ на различни активи (станови, куќи, акции), до пораст на буџетскиот дефицит и на јавниот долг. Неможноста за натамошно одржување на балоните доведе до нивно пукање, што заврши со избувнување на најголемата криза по Втората светска војна.

Последиците на меѓународен план се манифестираа преку диференцирањето на земји кои на тековната сметка од платниот биланс постојано се во дефицит и на други кои бележат суфицити. Тоа доведе до расправи и меѓусебни оптужби за причините на глобалните нерамнотежи, па дури и до сугестии која земја каква макроекономска политика треба да води за да се надминат нерамнотежите. САД се жалат дека Кина штеди претерано и води политика на потценета вредност на јуанот, а Кина им забележува дека САД трошат премногу и ја депресираат вредноста на доларот. Недоразбирањата се причина за преземање на определени протекционистички мерки за заштита на националните стопанства. На земјите во подем им пречи големото осцилирање на вредноста на водечките валути, па укажуваат на опасноста од „валутни“ војни, преку конкурентски девалвации.

Мошне е значајно што во услови на национални валути во функција на светски пари и флукуирачки курсеви во меѓувалутните односи во светот, во голема мера **се комплицира донесувањето на соодветни и правовремени економски одлуки на макро и на микро ниво** во сите земји, а последиците се најлоши за тековите на економската глобализација.

Неизвесностите што ќе се случува во САД или во земјите чии валути имаат меѓународна улога изнудуваат и размислувања дека по 1970 година се случува на местото на златниот стандард да се развива „информативен стандард”¹, во смисла дека субјектите се ставени во ситуација повеќе да се интересираат за намерите на Трезорот и на ФЕД (за цените на хартиите од вредност и за курсот на доларот) отколку за успешно менаџирање на фирмите и на националните економии, врз стабилни меѓународни критериуми за рентабилност.

Неизвесноста во меѓународните економски односи порасна по неуспехот на развиените економии да ги надминат рецесивните текови во нивните економии, дури ни со впумпување на огромни износи на пари. А бидејќи таквите потези го подгреваат стравот од зголемување на инфлацијата и од опаѓање на вредноста на резервните валути се’ почесто се бара воспоставување на нов меѓународен монетарен систем, со креирање на глобална валута во неговото средиште.

5. Глобализацијата во услови на функционирање на светска валута

Се’ потешките и се’ почестите финансиски и економски кризи во одделните земји и во меѓународните економски односи покажуваат дека одамна е исцрпена конструктивната улога на доларот (се разбира, и на другите резервни валути) како национална валута во функција на светски пари. Се’ е поочигледно дека доларот, во остварувањето на таа функција, се’ повеќе се користи за остварување на моментални, краткорочни национални интереси (какво што е инфлаторното

¹ James Grant: Requiem for the Dollar, Wall street journal, December 5 2009

финансирање на потрошувачката, односно преку нејзиното експандирање низ механизмот на бескаматно кредитирање од страна на странски држатели на долари), со што генерира и инфлаторни процеси во светот.

Причините за кризата поврзани со улогата на доларот како светски пари и неколкугодишното препелкање таа да се надмине ја наметнуваат потребата да се излезе на патот на еволуцијата на парите на линија на нивната дематеријализација во светски пари, преку глобална валута до емисија на единствена светска валута. Тоа е суштинска претпоставка за повторно воспоставување на објективни економски критериуми врз кои ќе се врши рационална меѓународна поделба на трудот во светски размери и ќе продолжи интегрирањето на националните економии во глобално, светско стопанство. Се' е поочигледно дека светот, и покрај зголемената интегрираност, се уште е далеку од глобална економија која би функционирала со единствена светска валута (single world currency). Меѓутоа, веќе е се' појасно дека и натамошното глобализирање е невозможно без глобална валута од типот на стоковни пари, во која националните валути би ја утврдувале својата вредност и би одржувале стабилност на паритетот.

Иако е тешко да се зборува за тоа што би било кога би било, нема сомнение дека функционирањето на глобална валута од типот на банкорот на Кејнс:

- би го ослободило светот од монетарните кризи во кои учествуваат повеќе национални валути,

- инфлацијата би била, пред се', национален проблем, а националните проблеми не би се третирале како светски повеќе отколку што е нивната специфична тежина во светски рамки,

- не би било толкави неусогласености во развојот, за да се договара билансирање меѓу одделните земји, со барања и за промени на нивните национални стратегии за развој,

- не би имало страв што може да направи некоја земја со сопствената валута, бидејќи последиците од односот на естаблишментот кон неа би го поднесувале субјектите во земјата, а тие би ги казниле доколку водат неефикасна и неоговорна економска политика,

- би се збудувала поголема ефикасност на извозно ориентираните бизниси и би се охрабрувале странските директни инвестиции, врз пазарни критериуми, преку искористувањето на некои од факторите на производство (особено работната сила), под поповолни услови отколку во нивните земји, да ги остваруваат своите профитабилни цели. Итн.

6. Заклучок

Избунувањето на најголемата финансиска и економска криза по Втората светска војна и неколкугодишните недоволно успешни напори на развиените економии да ја надминат

дефинитивно покажуваат дека се исцрпени можностите за натамошен развој на глобалното стопанство без глобална валута од типот на стоковни пари. Доларот и другите национални валути одиграа позитивна улога во таа насока, меѓутоа, вршењето на таквата улога, покрај остварувањето на привилегиите, нивните стопанства ги доведе до нестабилност која неповолно се рефлектира и врз односите со економиите во подем. Ним се' повеќе им пречи нивната привилегирана позиција во меѓународните плаќања и тие се' почесто бараат да се изнајде глобално решение, со кое би се избегнало националните економски проблеми да се третираат како светски, а секоја економија би зависела од подобрувањето на квалитативните фактори на стопанисување и нејзиното рационално вклучување во меѓународната поделба на трудот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. James Grant: Requiem for the Dollar, Wall street journal, December 5 2009
2. Report of the Commission of Experts of the President of the United Nations General Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System, United Nations, New York, September 21, 2009.
3. Robert A. Mundell: The international Monetary system in 21st Century: Could Gold Make a Comeback?, Columbia University, 1997 ([www.robertmundell.net](http://www.robertmundell.net/SantaColombaConferences/SCConf.asp) /SantaColomba Conferences/SCConf.asp)
4. Joseph E. Stiglitz: New World monetary system inevitable (www.ajc.com/opinion).
5. Peter Isard: Globalization and the International Financial System, What's Wrong and What Can Be Done, Cambridge, 2004
6. Dr Vjekoslav Meichsner: Osnovi nauke o novcu, Univerzitet, Skopje, 1958
7. Benjamin M. Anderson: Gold versus Bancor or Unitas, delivered before the Chamber of Commerce of the State of New York, February 3, 1944.

8. Paul Davidson: Reforming the World's international money, Paper for conference "Financial Crisis, the US Economy, and International Security in The New Administration", Nov.14, 2008, The New School;New York.
9. George Monbiot: Keynes is innocent: the toxic spawn of Bretton Woods was no plan of his, Gardian, 18 november 2008.
10. Susan George: Alternative finances, The world trade organisation we could have had, Le Monde diplomatique-English edition (www.monde-diplomatique.com/2007/01/03economy)
11. Robert Skidelsky: Keynes, Globalisation and the Bretton Woods Institutions in the Light of Changing Ideas about Markets, World Economics, Vol.6, No.1, 2005
12. Zhou Xiaochuan: Reform the International Monetary System (www.pbc.gov.cn/english).